

7-sinf Anton Pavlovich Chexov “Xameleon” mavzusini o‘qitish bo‘yicha metodik tavsiyalar

Asilbek Sherali o‘g‘li Jo‘rayev
Toshkent davlat O‘zbek tili va adabiyoti universiteti

Annotatsiya: Mazkur metodik tavsiyalar “Anton Pavlovich Chexov Xameleon” nomli fan mavzusi doirasida o‘qituvchilarga mo‘ljallangan bo‘lib, o‘quvchilarga Anton Chexovning “Xameleon” hikoyasining mazmuni, syujeti va asosiy g‘oyalarini tushuntirish, shuningdek, hikoyaning ijtimoiy tanqidiy mazmunini anglash va talqin qilishda yordam beradi. Ushbu tavsiyalar, o‘quvchilarning adabiyotga bo‘lgan qiziqishini oshirish, ularni hikoya tarkibini tahlil qilishga undashga qaratilgan.

Kalit so‘zlar: rus adabiyoti, xameleon, metodlar, syujet, personaj, ikkiyuzlamachilik, bilimlar, tahlil metodlari

Methodological recommendations for teaching the subject of Anton Pavlovich Chekhov “Chameleon” in grade 7

Asilbek Sherali oğlu Jo‘rayev
Tashkent State University of Uzbek Language and Literature

Abstract: These methodological recommendations are intended for teachers within the framework of the subject of the subject “Anton Pavlovich Chekhov Chameleon” and will help students explain the content, plot and main ideas of Anton Chekhov's story "Chameleon", as well as understand and interpret the socially critical content of the story. These recommendations are aimed at increasing students' interest in literature and encouraging them to analyze the structure of the story.

Keywords: Russian literature, chameleon, methods, plot, character, hypocrisy, knowledge, methods of analysis

KIRISH QISMI

Muhtaram do‘stlar!

Bundan yuz yil muqaddam buyuk o‘zbek shoiri Abdulhamid Sulaymon o‘g‘li - Cho‘lpon “Adabiyot yashasa, millat yashar!” degan otashin da‘vat bilan maydonga chiqqan edi.

Hayot va tarix sinovlaridan o'tgan teran ma'noli bu so'zlar bugun ham o'z ahamiyati va qimmatini yo'qotgan emas. Darhaqiqat, adabiyot, san'at va madaniyat yashasa, millat va xalq, butun insoniyat bezavol yashaydi.¹

Anton Pavlovich Chexov - rus adabiyotining buyuk vakillaridan biri bo'lib, uning asarlari faqat o'z davrining o'ziga xos xususiyatlarini aks ettirmaydi, balki hozirgi kunda ham zamonaviy adabiyotda muhim o'rin tutadi. Chexovning "Xameleon" hikoyasi uning adabiy faoliyatining yorqin namunalaridan biridir. Ushbu hikoya, o'zining o'zgacha uslubi, syujeti va personajlari orqali ijtimoiy masalalarni o'ta nozik va humoristik tarzda ifodalaydi. "Xameleon"da Chexov jamiyatdagi ikkiyuzlamachilik, o'z manfaatlarini ko'zlash, vaqti-vaqti bilan o'zgaruvchan xulq-atvorlarni kiritgan holda, o'z zamonining ijtimoiy hayotini tanqid qiladi. Hikoyadagi asosiy qahramonlarning o'zgaruvchan xulq-atvori va bu xulqning jamiyatdagi o'zgarishlarga qanday moslashganini o'rganish, o'quvchilarga ijtimoiy adolat va insoniyat haqidagi tushunchalarni kengaytirishda yordam beradi.

Biz o'qiydigan hikoya "Xameleon" deb ataladi. Undagi voqealar XIX asr ikkinchi yarmida Rossiyadagi shaharchalardan birida bo'lib o'tadi. Hikoya bosh qahramoni politsiya nazoratchisi, ya'ni jinoyatlarni tergov qilish bilan shug'ullanadigan xodim Ochumelov.²

Chexovning bu hikoyasini o'qitishda asosiy e'tibor asar mazmunini anglash, personajlarni tahlil qilish va uning ijtimoiy tanqidiy xususiyatlarini tushuntirishga qaratiladi. Ushbu metodik tavsiyalar "Xameleon"ni o'qitishda o'quvchilarning adabiy va ijtimoiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, dars jarayonida ularni hikoyaning ma'no va g'oyalarini to'g'ri talqin qilishga undaydi. Maqsad - o'quvchilarga Chexovning asaridagi ijtimoiy masalalarni, shuningdek, uning satirik va humoristik uslubini tushunishga yordam berishdir. Bu, o'z navbatida, o'quvchilarning adabiy tanqidiy fikrlash, xulq-atvor va jamiyat haqida chuqurroq tushuncha hosil qilishlariga imkon yaratadi.

Anton Pavlovich Chexovning "Xameleon" hikoyasi adabiyotda ijtimoiy tanqidiy va satirik uslubi bilan ajralib turadi. Ushbu asar o'zining oddiy syujeti orqali jamiyatdagi ikkilamchi xulq-atvorlarni, ikkiyuzlamachilikni va shaxsiy manfaatlarini keskin tanqid qiladi. Hikoyada qahramonlarning xarakterlari va ularning o'zgaruvchan xulq-atvori asosiy o'rin tutadi. Chexovning "Xameleon" asarida, qahramonlarning o'zgaruvchan xarakteri va qarashlari orqali insonning ichki olami va uning atrofdagi dunyoga munosabati haqida chuqur fikrlar ifodalangan.

¹ Xabar.uz O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev "O'zbek mumtoz va zamonaviy adabiyotini xalqaro miqyosda o'rganish va targ'ib qilishning dolzarb masalalari" mavzusidagi xalqaro konferensiyasida so'zlagan nutqlaridan.

² "Adabiyot umumiy o'rta ta'lim maktablarining 7-sinfi uchun darslik", T.: Respublika ta'lim markazi, 2022.

“Xameleon” hikoyasining qisqacha mazmuni shundan iboratki, unda bosh qahramon - o‘ta oportunistik va o‘zgaruvchan bo‘lgan politsioner, o‘z manfaatiga qarab turlicha pozitsiyalarni egallab turadi. U juda o‘zgaruvchan va har qanday vaziyatga moslashuvchan, ya'ni u har bir holatga mos ravishda o‘z xulqini o‘zgartiradi. Hikoyadagi asosiy voqea shundan iboratki, politsioner "xameleon" obrazini yaratib, biror kishiga qarshi bo‘lsa, uning qarashlarini o‘zgartirib, har bir insonning manfaatiga moslashadi.

Chexovning “Xameleon” asari o‘zining satirik ruhida inson tabiatidagi ikkiyuzlamachilikni, o‘zgaruvchanlikni va ikki yuzlamachilikni ochib beradi. Bu o‘zgaruvchan xulq-atvor ijtimoiy muhitda, jamiyatdagi hukmron sinflar orasida qanday o‘zgarganligini ko‘rsatadi.

Chexovning “Xameleon” asaridagi asosiy qahramon - politsioner - o‘zgaruvchan xulq-atvorga ega. U barcha vaziyatlarga moslashishga, o‘z manfaatiga qarab turli xil pozitsiyalarni egallashga tayyor. Uning o‘zgaruvchanligi, ijtimoiy hayotda ko‘rsatilgan ikkiyuzlamachilikning bir timsoli sifatida qaraladi. O‘quvchilar uchun bu qahramonni tahlil qilish, uning xulq-atvoridagi o‘zgarishlarni aniqlash va bu o‘zgarishlarning jamiyatdagi yuksalishi yoki pasayishiga ta’sirini tushunish juda muhimdir.

Shuningdek, hikoyada boshqa qahramonlarning o‘rni ham muhimdir. Har bir qahramon politsionerning o‘zgaruvchan xulqini turlicha baholaydi, bu esa ularning fikrini va atrofdagi odamlarning ular haqida qanday qarashlarini ifodalaydi.

“Xameleon” hikoyasi Chexovning ijtimoiy tanqidiy va satirik uslubini aks ettiradi. Asarda politsionerning xulq-atvori va uning boshqalarga bo‘lgan munosabati orqali jamiyatdagi ikkiyuzlamachilik, shaxsiy manfaatlar va manipulyatsiya haqida nozik satira keltirilgan. Chexovning humoristik uslubi, asar o‘qilganda o‘quvchini jiddiy muammolar haqida o‘ylashga undaydi. Hikoyadagi humor va satira, o‘quvchiga jamiyatda ko‘plab shaxslarning o‘z manfaatlari uchun boshqalarni manipulyatsiya qilishni qanday amalga oshirayotganini ko‘rsatadi.

Bu uslub, o‘z navbatida, o‘quvchilarga nafaqat Chexovning adabiy uslubini tushunishga, balki uning asaridagi ijtimoiy masalalarni anglashga yordam beradi. Politsionerning xulqidagi o‘zgarishlar, uning ijtimoiy qoidalariga moslashishiga va boshqalarga qarshi turishiga asoslangan yuqori darajadagi satira orqali o‘quvchilarni voqealar va personajlar haqida chuqurroq fikr yuritishga chaqiradi.

“Xameleon” hikoyasining ijtimoiy tanqidi asarning markazida turadi. Chexov jamiyatdagi noto‘g‘ri munosabatlar, shaxsiy manfaatlar uchun boshqalar ustidan ustunlik qilish kabi masalalarni juda o‘ta aniq va tanqidiy tarzda ko‘rsatgan. Ushbu asar orqali Chexov ijtimoiy sinflar o‘rtasidagi tafovutlarni, ijtimoiy adolatsizlikni va shaxsiy manfaatlarni qanchalik kuchayib borayotganini ochib beradi. Politsionerning o‘zgaruvchan xulqi, jamiyatdagi umumiy ruhiy va ma’naviy buzilishlarning belgisi sifatida talqin qilinadi.

Adabiyot darslarini samarali tashkil etish, o'quvchilarda adabiy bilimlarni chuqurlashtirish, ularning fikrlash, tahlil qilish va tanqidiy qobiliyatlarini rivojlantirishda katta ahamiyatga ega. Dars samaradorligini oshirish uchun bir qator metodik yondashuvlar va usullarni qo'llash mumkin. Darsda o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlash: O'quvchilarga mustaqil fikr bildirish, savollarga javob berish, guruhlarda ishlash va muhokama qilish imkonini berish. Masalan, rolli o'yinlar, debati, ijodiy vazifalar orqali o'quvchilarni o'z fikrini erkin va aniq ifodalashga rag'batlantirish.

Muhokama va diskussiya: O'quvchilarga asarlarni tahlil qilishda, uning asosiy g'oyalari, muammolari, personajlari haqida ochiq muloqotlar tashkil qilish. O'quvchilarni bir-birining fikriga hurmat bilan yondashishga o'rgatish, ularni o'z fikrlarini asoslashga undash.

Multimedia vositalarini qo'llash: Darslarni ko'rgazmali va eshituvchan materiallar bilan boyitish. Misol uchun, asarning qahramonlarini, voqealar joylarini yoki muayyan sahnalarni tasvirovchi videolarni ko'rish, hikoyaning ijtimoiy va madaniy kontekstini yorituvchi slaydlar yoki infografikalarni taqdim etish.

Taqdimotlar va vizual materiallar: O'quvchilarga murakkab tushunchalarni tushuntirish uchun vizual materiallardan (diagrammalar, xaritalar, infografikalar) foydalanish. Masalan, asarlarning qahramonlari, voqealar ketma-ketligini ko'rsatadigan xaritalar yoki personajlar psixologiyasini o'rganish uchun diagrammalar. Tahliliy va ijodiy vazifalar: O'quvchilarga adabiy asarlarni tahlil qilish, personajlarning ichki dunyosini tushunish va ularning xulq-atvorini baholash uchun vazifalar berish. Shuningdek, o'quvchilarga shaxsiy fikrlarini ifodalash, o'z tajribalaridan misollar keltirish, adabiy asarlarni zamonaviy hayot bilan bog'lash imkonini yaratish.

Mashq va topshiriqlar: O'quvchilarga yozma ishlar, insholar, tahliliy esse yoki kreativ qisqacha hikoyalar yozishni topshirish. Bu orqali ularning ijodiy va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish. Shaxsiylashtirilgan yondashuv: O'quvchilarning individual xususiyatlariga qarab, darsni turli darajalarda tashkil qilish. Masalan, ba'zi o'quvchilar uchun qo'shimcha materiallar, ilg'or savollar yoki murakkab tahlil talab qiladigan topshiriqlar berish, boshqalari uchun esa asosiy tushunchalarni tushuntirishga ko'proq vaqt ajratish.

Ko'p variantli metodlar: O'quvchilarning turli o'quv uslublarini hisobga olib, vizual, audial va kinestetik materiallardan foydalanish. Masalan, o'quvchilarni o'qish, tinglash, yozish va amaliy mashqlar orqali o'rgatish. Guruh faoliyati: O'quvchilarni kichik guruhlariga bo'lib, har bir guruhga ma'lum bir topshiriq berish (masalan, biror asarni tahlil qilish, personajlar haqida fikr bildirish yoki o'zgaruvchan qahramonning

xarakterini o'rganish). Guruh ishlari o'quvchilarning jamoaviy ishlash ko'nikmalarini oshiradi, fikr almashish va boshqa o'quvchilarning fikrini tinglash imkonini beradi.

Kollaborativ o'qish: O'quvchilarni adabiy asarlarni birgalikda o'qishga va keyinchalik o'z fikrlarini guruhda baham ko'rishga rag'batlantirish. Bu metod, o'quvchilarga asarning har xil qismlarini o'rganish va tahlil qilishda yordam beradi.

Hayotiy bog'lanishlar: Adabiy asarlarni o'quvchilarning kundalik hayoti, jamiyatda ro'y berayotgan ijtimoiy, siyosiy yoki madaniy voqealar bilan bog'lash. O'quvchilarga asardagi mavzularni o'z hayotiga tatbiq etishni o'rgatish, buni dars davomida real hayotdagi misollar bilan ko'rsatish.

Badiiy asar tahlili ustida ishlash jarayonida qahramonlarni baholash uchun o'quvchilarning tanqidiy tafakkuri ishga tushadi. Tanqidiy tafakkur tushunchasi ostida insonning mustaqil fikrlash tarzi yotadi va uning asosini turfa axborotlar tashkil etadi, Tanqidiy tafakkur tushunchasi zahirida qo'yilgan masalaga ishonchli dalillar yordamida mustaqil ravishda yondashuv nazarda tutiladi. Mazkur pedagogik hodisaning o'ziga xos jihati shundan iboratki, unda o'quvchilar ta'lim jarayonidagi faoliyatlarini o'zlari aniq, obyektiv maqsaddan kelib chiqqan holda mustaqil tarzda loyihalashtiradilar, xatti-harakati, fikrlari to'kislashib borishi asnosida rivojlanishlarining darajasini ham namoyish etadilar. Ayni zamonda zarur yakuniy natijaga ham muvaffaq bo'ladilar. O'quvchilarni badiiy asar qahramonlariga tanqidiy baho berishga o'rgatadigan darslar an'anaviy darslardan tubdan farq qiladi. Bunday darslarda o'quvchilar o'qituvchining aytganlarini bajaradigan obyektlikdan dars jarayonida faol harakatlanuvchi subyektlarga aylanadilar. Ular oldilariga qo'yilgan murakkab masalalar, savollar, topshiriqlar ustida o'ylanadilar, izlanadilar, qayta-qayta badiiy matnga murojaat qiladilar, bir-birlari bilan fikr almashadilar, badiiy asar va undagi obrazlarni har xil rakurslarda tahlilga tortadilar.³

Xulosa

Adabiyot darslarini samarali tashkil etish, o'quvchilarda nafaqat adabiy bilimlarni rivojlantirish, balki ularning tanqidiy fikrlash, ijodkorlik va ijtimoiy masalalarga yondashuvini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Darsning samaradorligini oshirish uchun aktiv o'qitish metodlarini qo'llash, interaktiv usullarni keng joriy etish, guruh ishlari va kollaborativ o'qishning ahamiyati katta. O'quvchilarga o'z fikrini erkin ifodalash, asarlarni tahlil qilishda mustaqil va kreativ yondashuvlarni qo'llash imkonini yaratish, ular uchun darslarni ko'rgazmali va eshituvchan materiallar bilan boyitish zarur. Bunda, o'qituvchi o'zining metodik yondashuvi bilan o'quvchilarning shaxsiy ehtiyojlari va qiziqishlarini hisobga olishi kerak.

³ O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA M. AXSUS TA'LIM VA ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O'ZBEK TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI
QUNDUZZON HUSANBOYEVA, ROZA NIYOZMETOVA ADABIYOT O'QITISH METODIKASI "Shafolat nur fayz" nashriyoti Toshkent-2020

Shuningdek, adabiyot darslarida differensial yondashuvni tatbiq etish, o'quvchilarning turli darajalarda o'qish va tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun muhimdir. O'quvchilarni adabiy asarlarni o'rganishda faqat nazariy bilimlar bilan cheklanmasdan, amaliyotga ham tadbiq etish, ularni o'z hayoti bilan bog'lash orqali adabiyotning jamiyatdagi o'rnini tushuntirish zarur.

Darslarni samarali o'tkazish uchun o'quvchilarning mustaqil fikrini rivojlantirish, kreativ va tanqidiy yondashuvlarni qo'llash, shuningdek, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi muloqotning ochiq va samimiy bo'lishi, ta'lim sifatini yanada yaxshilaydi. Shu tarzda, adabiyot darslari o'quvchilarga nafaqat bilim, balki dunyoqarashni kengaytirishga yordam beradigan, mustahkam bilimga asoslangan, ijodkor va mustaqil fikrlashga undovchi jarayonga aylanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Xabar.uz O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev "O'zbek mumtoz va zamonaviy adabiyotini xalqaro miqyosda o'rganish va targ'ib qilishning dolzarb masalalari" mavzusidagi xalqaro konferensiyasida so'zlagan nutqlaridan.

2. "Adabiyot umumiy o'rta ta'lim maktablarining 7-sinfi uchun darslik", T.: Respublika ta'lim markazi, 2022.

3. O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VA ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O'ZBEK TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI QUNDUZXON HUSANBOYEVA, ROZA NIYOZMETOVA ADABIYOT O'QITISH METODIKASI "Shafolat nur fayz" nashriyoti Toshkent-2020